

njegove lastne podobe — strmi v gledalca. Na dnu jim leži strahotno vprašanje: Resnica? Kakor čudni, pošastni labodi polzijo preko parobka žene iz Hastingsa. Resnična bitja ali fantomi? Ta dvom med resnico in videzom, ki je osnovna nota Fűßlijeve narave ter povod njegove razrvanosti, je tudi vzrok, da je Fűßli malo ustvarjal ter da je svoj genij zaposloval za stotere druge stvari, ki so ga zadrževale daleč od umetnosti. Kljub temu pa so tista maloštevilna dogotovljena dela, ki so nam ohranjena, dokazi genialne ustvarjalne sile, sile velikega umetnika, kakršnih malo rodijo stoletja.

Dr. S. Mikuž.

Anton Podbevšek, Jakopič. Z 32 večbarvnimi in 77 enobarvnimi reprodukcijami izbranih mojstrovih del. Ljubljana, založba »Sejalec«, 1941. Bibliofilska izdaja. Str. 130.

Ne vem, če me je doslej še katera slovenska umetnostna knjiga tako zanimala — in sem pričakoval njen izid s tolikšno nestrpnostjo — kakor Podbevškova monografija o R. Jakopiču. Reklamni obeti, ki so se javljali že več let, obsežnost podjetja samega, osebnost umetnikova, pa tudi lastne predstave o posebnostih in značaju takega dela so me nagnile k temu, da sem vzel v roke Podbevškovo knjigo z resničnim veseljem. Toda, kakor je bilo poprej moje pričakovanje veliko preko navadne mere, tako je zdrknila skodelica mojega razočaranja sedaj globoko v nasprotni prepad. Eno je gotovo: Podbevšek nam s to knjigo ni dal nikakršne monografije o Rihardu Jakopiču.

Preden preidem k podrobni razčlenitvi dela, hočem ugotoviti:

1. Umetnostna osebnost Riharda Jakopiča stoji nedotaknjena, izven kritičnih ugotovitev in opomb ob pričujoči knjigi.
2. Reprodukcijsko gradivo je vzorno, dobro izbrano in tvori kvalitetno (edino) težino dela.

Pisati umetnostno monografijo se pravi, zgraditi ob eksaktnem poznavanju umetnikovega dela in življenja, ob upoštevanju časovne podobe, duhovni lik tistega umetnika, lik, ki se kolikor mogoče sklada z resničnostjo in ki obenem omogoča drugemu globlji in bogatejši odnos do njegovega umetnostnega ustvarjanja ali ustvarjalčeve življenjske usode. Monografija je potemtakem delo znanstvenika, toda prav tako tudi delo pisatelja z reproduktivno literarno intuicijo. Ko je opravil znanstvenik, v tem primeru umetnostni zgodovinar, s pomočjo eksaktne metode svoj delež pri delu, to je n. pr. znanstveno neoporečen katalog umetnikovih del, biografske podatke, razvojno podobo umetnikovega dela itd., pristopa literat-umetnik, ki suhemu ogroddu vdahne življenje, ki z intuitivnim pogledom odkrije skrivnosti, katere so se odmaknile eksaktnemu postopku. Pripominjam pa, da se delo ne vrši po nobeni shemi, marveč organsko in harmonično, seveda kolikor je ob vsaki priliki navzoča potencia pisatelja. To šele je umetnostna monografija, kakršno bi želeli tudi o R. Jakopiču. Obstajajo pa tudi drugačne knjige o umetnikih. N. pr. albumi oz. zbirke njihovih najbolj izrazitih del, katerim je napisal kot uvod avtoritativen članek kak njihov priznan raziskovalec, ali pa je k izboru del prislonjen bolj ali manj duhovito napisan življenjepis. Podbevšek se je po

vsem tem odločil za monografijo, kakor sem jo označil zgoraj, njeno zgradbo pa je žal on le temno zaslutil. Jasnosti, kaj naj počne z gradivom in kaj z umetnikovo osebnostjo, očitno ni imel in tako je nastalo delo, ki ni ne prava umetnostna monografija, ne album, najmanj »Jakopič«, delo, kjer sta opravila levji delež umetnik sam (»saj sva delala z Jakopičem več let na njej: jaz na besedilu, on na slikah...« — iz »Dodatka« k I. knjigi) in pa — tiskarna. Tisto, kar naj je duhovni proizvod Podbevška, pa je takega značaja, da si ga bomo podrobneje ogledali.

Podbevšek razdeli »Jakopiča« mimo slik v glavnem na štiri dele: »Nekaj opomb«, »Osebnost«, »Pojasnila« in »Seznam slik«.

1. Nekaj opomb. Kaj vse naj bralca v knjigi o našem velikem umetniku zanima v »opombah«! Sedaj, da dobi »slovenski narod pomembno knjigo, ki naj ne bi ostala brez vpliva na naše duševno življenje« (XIII). Mimo te silne samozavesti tarna P. o stroških, ki so postajali »hud udarec zame«, »ker se« mu »ni nič več obetalo plačilo« za njegov trud, potem ko je moral opustiti misel na »postranski zaslužek«. Dalje je šel P. »preko vseh dokazov zdravega človeškega razuma«, menda do teksta, ki pa ga je stal »precej duševnega napora« (XIV). Eno najbolj važnih dejstev pri vsaki dobri monografiji, silno ogrodje, ki veže in daje karakterno podobo delu — izbiro slik za reproduciranje — pa je P. **prepustil** Jakopiču! (XIV.) P. postaja intimnejši! »Zanesljiv vpogled« v Jakopičevo ustvarjanje naj bi dalo P. katalogiziranje njegovih slik (XV). Pri tem dela z vso vnemo, »posebno ko sem opazil, da mi trgovci z njegovimi slikami nasprotujejo, boječ se odkritja svojih velikih dobičkov« (podčrtal jaz!). Seveda je P. pri tem postal »morebiti najboljši poznavalec našega umetnostnega trga« (XV). — Toda, g. Podbevšek, povejte mi, kaj naj nas vse to briga! Ali mi bodo Jakopičeve Krizanteme ali Deklica s krono ali Breze itd., itd., bližje in razumljivejše, če namigavate na transakcije trgovcev z umetninami in starino! Če šušljate ob ogelnem kamnu cerkve sv. Petra zato, da bo človek pozabil na celoto Michelangelovega genija in drugih. Kaj naj ima to opraviti z duhovno podobo genialnega Slovenca?!

Skoraj bi se posrečilo, da bi P. tudi naši eksaktni umetnostno zgodovinski vedi precej koristil. In sicer s katalogom Jakopičevih del. Toda tudi to delo je ostal torso. Z opravičljivim vzrokom? Ne! P. je obdelal 1000 slik od okrog 1200. »Ostalih sem se moral odreči, da ne zavlečem izida knjige.« To zapiše P., ki se sicer ob vsaki priliki spotakne ob osovražene umetnostne zgodovinarje, P., ki je začel pisati »Jakopiča« **že leta 1936!**

2. Osebnost. Poglavje, ki je v vsaki umetnostni monografiji osrednje važnosti. Poglavje, kjer avtor na način, kakor sem ga zgoraj opisal, intuitivno — morda celo kongenialno — prisluhne utripanju umetnikovega srca, da pokaže s tiskano besedo skrivnosti, ki se neveščemu očesu skrivajo za platnom, kamnom, slučajnostmi življenja itd.! P. obdela Jakopičevo osebnost, reci in piši, na 18 straneh (31—49) in, če izločimo še življenjepisne podatke — ki bi v taki obliki nedvomno spadali na drugo mesto — ostane Jakopičeve osebnosti suma sumarum 12 strani! Vsebinsko je to pisanje pestro kakor harlekin, oblikovno pa tako zgrajeno kakor sanjski gradovi. P. se zdi potrebno, da kot prvo senzacijo postavi trditev, da smo bili »Slovenci do nedavnega brez

lastne upodablajoče umetnosti« (XXXI). Pri tem se skrije za Jakopičeva široka ramena. P. Jakopiča ne razume niti ne razume sicer važnega problema. Nimam prostora o tem obširneje razpravljati, vendar v glavnem zapišem tole: Jakopič po vsem videzu razume s tem vprašanjem: z nastopom impresionistov se je prvič v naši umetnostni zgodovini odločila skupina umetnikov, da **zavestno** ustvari slovensko narodno umetnost in je torej rezultat (umetnost) slovenski. Umetniki pred to skupino niso šli k delu s tem namenom in prepričanjem ter niso bili sposobni upodabljati zavestno narodno, marveč kakor koli, recimo provincialno. V njihovem delu namreč ni najti nekega določenega duha, recimo bistva slovenskega. Do neke mere ima J. prav — da namreč obstoji neka razlika med zavestno narodnim in obratno (toda pripominjam, da je vprašanje zavestnega v umetnosti danes še povsem neraziskano!), vendar postane stvar z metodološkega stališča nevzdržna, ko se vprašamo, kako naj označimo umetnost na ozemlju, kjer so naseljeni Slovenci, ki je deloma plod evidentno slovenskih umetnikov, deloma anonimna. V tem primeru — in to je primer tudi pri drugih evropskih narodih, primer narodnostno in znanstveno utemeljen — moramo to umetnost smatrati za slovensko, pa čeprav do 14. stoletja nazaj — in čeprav ostane Podbevšek — brez namišljene senzacije.

Tako se kopičijo ob Jakopičevi osebnosti trumoma najbolj abotne trditve, entuziastični vzdih, namigavanja itd. »Danes zatrdno vemo, da so bili namreč umetniki pred Jakopičem — izvzemši Ažbeta — skoraj brez pomena za slovensko umetnost in za umetnost (podčrtal jaz!) vobče« (XXXI) — trditev, vredna P. imena. Kakor je nesmisel integralni del P. razlage naše umetnosti, tako, če ne še hujše, je stanje, ko zaplove P. v tuje vode. Piše o nemški umetnosti v 16. stoletju, o italijanizmu v tem času, toda vse tako pavšalno, kakor da bi pozabil, da je knjiga prevedena tudi v nemški jezik in da tuji niso zadovoljni s tako sumaričnimi in neznanstvenimi trditvami. Nekako od 37. strani dalje prične P. filozofirati. Jakopičevo rehabilitacijo med slovenskim narodom opiše materialistično takole: »Šele po l. 1929, ko je pričela rasti potreba po dekorativni ureditvi stanovanj in so se razni špekulanti polastili njegovih slik, je razmerje med njim in med občinstvom postalo čedalje prijaznejše« (38). Prijazni bralec, kajne, kako globoko si ob tem špekulantiazisu proniknil v skrivnosti J. umetnosti! Pojdimo dalje! Gre za razlago J. umetnosti. »Če namreč pogledamo njegove slike s stališča narave, nam izgine umetnik, če pa jih pogledamo s stališča umetnika, nam izgine narava« in pri vsem tem »je pa tako tesno povezan z naravo, da ni več meje med obema« (39) — te in podobne hokus-pokus teorije zaslužijo, da nam jih P. razloži v foliantskem obsegu. Novo »Summo« bi lahko tudi napisal ob dokazovanju Jakopiča kot »najbolj religioznega slikarja našega časa« (40). Kot demonstrativne primere bi lahko predvajal »Neznanko«, portrete itd. Srčika teh poglavij, nekako razodetje, pa so razmišljanja o Jakopiču veselniku in otožniku. Takole približno piše: Če bi naši »razumniki« upoštevali glavna Jakopičeva dela, potem bi »vzlic temu, da doume človek samo to, kar mu je sorodno, mogli dognati, da je Jakopič veselnik, ki razveseljuje in tolaži, ne pa otožnik« (41). Zgoraj imenovani razumniki so umetnostni zgodovinarji. Bogme, tudi pisec teh vrstic postaja veselnik, ko prebira take ne-

smiselnosti! P. napiše stran prej ob »Slepcu«, da je »simbol ubogega (!) človeštva« (40), v »Pojasnilih« pravi, da je J. najrajši slikal zjutraj ali zvečer, »ko je narava, predvsem atmosfera, najbolj dovzetna za pogovore s človekom«, »ko se prebuja«, »ko prične zamirati« (!), ob sl. 10 napiše, da J. »skrivnostno učinkuje«, dalje je J. »fantastičen, ... vizionaren« (30) (»Mistika je moje življenje«); ob Krizantemah pravi: Te cvetlice so »mogoče najpopolnejši izraz Jakopičevega umetniškega hotenja« (71) (Srečanje s smrtjo) — itd., itd. — kajne, same stvari, ki so nam zmožne vzbujati smeh in veselje. Odprimo knjigo in pogledjmo Alkoholika! (97.) Ali se vam ne zdi, da se reži v svet prešerno kakor Hille Bobbe, Frana Halska. Ali pa se zatopimo v prelepi tekst Jakopičevega dnevnika (rokopis »Večera«) (16—17). Seveda, spoznali boste »veselniški« feljton v stilu Fr. Milčinskega, ne, Marka Twaina! — In če pri vsem tem pomislim, da je Podbevšek pisal Jakopiča že od l. 1936, postanem še jaz veselnik.

V ostalih poglavjih naveže P. še nekaj veselniških umetnostno zgodovinskih kolobocij. Pravi, da Jakopiču v njegovi umetnosti ni treba nikoli »pretiravati«, da — »ostaja vselej zvest naravi« — in se v tem prijetno razlikuje »od raznih velikih slikarjev v preteklosti« (41). Ali P. ve, kaj je »zvestoba naravi« ali »pretiravanje« v umetnostnem smislu? Nerodno mi je, toda dam mu nasvet, naj si omisli kak preprost umetnostno zgodovinski priročnik. Tam bo tudi našel, da »zračno perspektivo« (če pravilno razumem P. izraz) pozna že renesansa, da Leonardo ni iznašel »linearne perspektive«, marveč da je tudi znana že renesančnim umetnikom (42). Ob tem priročniku bo tudi prišel do spoznanj, spričo katerih bo poleg naslednjih svojih izvajanj zardel do las. In sicer: »da bodo morali nekoč vsi slikarji slikati impresionistično, ker je jasno, da vodi napredek v slikarstvu predvsem skozi impresionizem«!

Misel, ki jo objavljam brez komentarja, tudi preobčutljivim našim umetnikom v premislek: »Ob morebitni ustanovitvi akademije, za katero se še zmeraj potegujemo, ne prihaja v naših dneh v poštev za vzgojitelja nihče izmed Jakopičevih tovarišev« (43).

Stem ko gremo mimo zaključnega napada na naše znanstvenike — se mi zdi, da smo poglavje o Jakopičevi, ne, o Podbevškovi osebnosti dovolj osvetlili.

3. Pojasnila. Poglavje je deloma tudi za znanstveno delo pomembno, ker je Podbevšek črpal snov zanje pri Jakopiču samem. Videti je, da je nekatere detajle skrbno obdelal, v glavnem pa je treba pripomniti, da so opisi precej površni, izvršeni v naglici, oblikovno okorni in nedomišljeni. Navajam drobec, ki naj pokaže vso slogovno rustikalnost P. jezika: »Vzlic temu je že krepko zasadila (namreč delavka) vile v gnoj, zmetavajoč ga na kraj, kjer je gor skočila...« (31). Ali pa opis portreta št. 99! Oseba »plemenite in preudarne narave, ki je šla v življenju skozi nevihte in viharje in si je vendarle znala ohraniti dobro voljo« (63) — ali ne spominja stavek na grafološke in astrološke prerokbe jasnovidca iz družinske revije?

Pričujoče delo je torej verno zrcalo naših današnjih umetnostnih in kulturnih razmer. Kakor hitro počiva čut za kulturno odgovornost in spi objektivnost, potisnjena nekam v ozadje, tedaj prično izhajati Podbevški. In teh je pri nas vedno več in zdi se, da se temni obzorje pred novimi trumami.

Dr. S. Mikuž.